

STM 1957

**Joseph Martin Kraus' och Carl Stridsbergs
musikkritiska författarskap i Stockholms Posten
1779-81**

Av Carl-Olof Gierow och Irmgard Leux-Henschen

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

JOSEPH MARTIN KRAUS' OCH
CARL STRIDSBERGS MUSIKKRITISKA
FÖRFATTARSKAP I STOCKHOLMS
POSTEN 1779—81

Inledning

Fru IRMGARD LEUX-HENSCHEN har i uppsatsen »Den gustavianska kulturdebattens anonyma Gluckpropaganda i Stockholms Posten» i trettioåttende årgången av denna tidskrift (1956) fränkänt Johan Henrik Kellgren honom tidigare tillskrivna artiklar om Gluck i Stockholms Posten under åren 1779—1781.

Som allmänt skäl för att Kellgren inte skulle ha kunnat skriva dessa artiklar anför fru Leux-Henschen att Kellgren hyllade encyklopedisternas materialism och var besatt av en manisk beundran för Voltaire (s. 51). »Är det verkligen tänkbart att han (= Kellgren) under sådana omständigheter kunde ha varit gripen av ett annat, helt olikartat ideal, för vilket han var beredd att kämpa nära nog med samma iver?» (s. 51) — det vill säga Glucks musik och Glucks musikidéer. Den av författarinnan implicerade syllogismen: Voltaire och Gluck är oförenliga motsatser, Kellgren var voltairian, alltså kunde han inte vara gluckian, ger anledning att ställa åtminstone två frågor:

1. Är utsagan om Voltaire och Gluck såsom oförenliga motsatser berättigad?

2. Är det på dessa eller andra grunder sant att Kellgren var antigluckian åren 1779 och 1780?

Det första påståendet skulle förutsätta att en materialistisk eller deistisk världsåskådning utesluter en konstnärlig uppskattning av Glucks musik och ett avståndstagande från hans teorier om musik. Det är absurt. Lika absurd är författarinnans (s. 68) uttalade åsikt att Kellgrens cyniska självporträtt i *Dagligt Allehanda* den 2/7 1779 inte »hade det ringaste gemensamt» med Glucks idévärld, en åsikt som avser att fränkänna Kellgren författarskapet till artikeln »Om Glück och om Operan», vilken handlar om Iphigénie i Tauriden och inflöt i Stockholms Posten den 3/7 1779. Dessutom kan det nämnas att Voltaire *aldrig* offentligt uttalat sig om Gluck; några uttalanden av honom om Gluck finns i hans brev, vilka rimligtvis icke har kommit till Kellgrens känne-

dom och som till yttermera visso ingalunda är deciderat negativa mot honom.

Den andra frågan, eller rättare sagt fru Leux-Henschens argumentering för att Kellgren var antigluckian, skall granskas i det följande.

Den gluckpropaganda som författarinnan preliminärt genom påståendet om voltaireanismens oförenlighet med gluckianismen fränkänt Kellgren, tilldelar hon i stället skriftställaren Carl Stridsberg, som idémässigt skulle ha inspirerats av musikern Joseph Martin Kraus. Några yttre hinder för detta författarskap föreligger inte så tillvida som både Kraus och Stridsberg kom från Göttingen till Stockholm i juni 1778 (s. 57) och den första gluckartikeln i Stockholms Posten publicerades den 16/1 1779. Här kommer i stället de inre kriterierna på fru Leux-Henschens attributering av dessa artiklar att granskas.

Stavningen av namnet Gluck

Författarinnan börjar med en diskussion om stavningen av namnet Gluck. I den Kellgren traditionellt tillskrivna artikeln av den 3/7 1779 »Om Glück och om Operan» stavas Glucks namn med ü. ». . . någon kom på tanken att både använda sig av det svenska uttalet och genom den tyska stavningen framhäva kompositörens nationalitet» (s. 61). Författarinnan förmodar att denne var en musikintresserad tysk, Kraus, därför att namnet Gluck tidigare troligen av många svenskar uttalades på franska. Det är svårt att förstå fru Leux-Henschen; man framhäver icke en kompositörs nationalitet genom att stava hans namn oidiomatiskt. »Gluck» var den tyska stavningen, »Glück» den under 1700-talet vanliga franska skrivningen. Oidiomatisk trots användningen av en tysk bokstav befordrar stavningen med ü ett *franskt* uttal, det vill säga »glykk». Författarinnans antagande att kompositörens nationalitet framhävs genom stavningen »Glück» svarar varken mot tysk stavning eller tyskt uttal. Troligare synes då vara att man fonetiskt *kodifierar* ett uttal à la française genom att introducera stavningen med ü. I varje fall innebär detta icke att den som står bakom denna stavningsreform skulle ha intresse av att Glucks namn skreves på tyska — »Glück» är ju den franska stavningen — och därigenom inte heller att denne genom en dylik oidiomatisk stavning önskar ange ett avståndstagande från Piccini, såsom författarinnan menar. Det bevisar minst av allt att någon landsman till Gluck skulle stå bakom denna förändring i skrivningssättet. Därvidlag spelar det ingen roll att, såsom fru Leux-Henschen påpekar, Kraus själv använt båda stavningarna (s. 62).

Stavningen med ü av Glucks namn pekar alltså inte på Kraus såsom författare till de artiklar om Gluck där denna skrivning förekommer.

Zibet, Barnekow

Fru Leux-Henschens antydningar om att fiendskap eller kyla skulle ha rått mellan Kraus och Kellgren är obevisade. Att Zibet skulle ha förmedlat Kellgrens libretto till Proserpin, vilket är författarinnans argument för detta (s. 59), förklaras tillräckligt av det faktum att Zibet var andre direktör för de kungliga spektaklerna. Och den omständighet att Kraus uttalar sin besvikelse över teaterchefen Barnekow (s. 58) är icke något skäl för fiendskap mellan Kraus och Kellgren, även om Barnekow var »Kellgrens vän» (s. 58). Barnekow har icke fått något gott eftermäle såsom ledare av de kungliga teatrarna alldeles oavsett Kraus' missnöje.¹

Iphigenie uti Auliden, Stockholms Posten den 16/1 1779

Den första artikeln i Stockholms Posten som avhandlar Gluck är en recension av hans Iphigenie uti Auliden, som enligt fru Leux-Henschen var Kraus' älsklingsopera. Recensionen infördes den 16/1 1779.

Recensenten beklagar att operan har besökts av allt glesare led av åskådare och att operan är att likna vid det slags kvinnor om vilka man vid första åsynen icke vet om de äro fula eller vackra men att de alltmer vinner på närmare bekantskap. Recitativens skönhet anges såsom diskutabel, i synnerhet med hänsyn till ordens och musikens dåliga anpassning. Frånvaron av bravurarior uppfattas som en förtjänst och recensenten ger exempel på vackra arior. Om dekorationerna sägs att de efter vanligheten var väl passande och lyckade med undantag för den sista och om baletten att den var något indifferent.

Fru Leux-Henschen anser att bland annat anmärkningen att dansen var ointressant gör att artikeln »i varje hänseende tycks falla utanför ramen av den övriga Kellgrenska teaterkritiken» (s. 63). Hon anför som argument att Kellgrens övriga teaterrecensioner utmärkas av ett synnerligen livligt intresse för baletten. Sålunda säger han i recensionen av Drottningen av Golconda (Sth P den 3/12 1778) att han önskar att »vi i stället för mycken obetydlig dans finge en enda god Balett till slut. Åtminstone kan det ske efter tragedier» (cit. s. 64). Författarinnan ger några andra exempel på balettintresse hos Kellgren: i recensionen av De begge Girige (Sth P den 2/2 1779) anges baletten såsom (blott) roande och i en annan recension av Iphigenie uti Auliden (Sth P den 2/2 1779), vilken behandlar denna föreställning ur balettens synpunkt, rekommenderar han en hel pantomimbalett. De tre sistnämnda artiklarna tillskriver författarinnan således Kellgren.

Författarinnan finner detta stå i motsättning till de åsikter som ut-

¹ G. Nordensvan, Svensk teater och svenska skådespelare, 1, Sthlm 1917, s. 8.

talas i slutet av år 1779 i en serie artiklar »Historisk och Philosophisk Afhandling om Dansen», som författarinnan säger helt gå i rokokoaanda, samt till notisen om Iphigenie i Tauride (Sth P den 3/7 1779), där enligt författaren Gluck har haft den goda smaken att inskränka dansen — som borde intaga platsen som den lägsta av alla konster —, som ofta krossar sång och aktion och som ofta är narraktig.

Författarinnans här och på andra ställen (s. 63, 65, 73) uttalade åsikt att artiklarna är eller måste vara skrivna av en fackmusiker är svår att taga ställning till. Det torde emellertid vara svårt att med fru Leux-Henschen anse att termer såsom aria di bravura och cadence uteslutande hör hemma i fackkretsar. Artikeln är mild i tonen, vilket i och för sig pekar på att den är skriven av Kellgren lika väl som av Kraus-Stridsberg. För att precisera: det kan förhålla sig så att den är skriven av en person som är relativt obekant med och något osäker på sin inställning till Gluck lika väl som av en fackmusiker, exempelvis Kraus. Men med hänsyn till att Iphigenie uti Auliden var Kraus' älsklingsopera är entusiasmen påfallande dämpad, vilket alltså talar *mot* Kraus' författarskap. Det finns så mycket mer skäl att trycka på detta som Kellgren vid denna tid knappast utövade någon censur över insändarna och ingen insändare av hänsyn till Kellgrens åsikter skulle behöva ålägga sig någon återhållsamhet.²

Beträffande fru Leux-Henschens argument om dansen är att säga att den motsättning mellan den låga uppskattning av dansen i Iphigenie-recensionen av den 16/1 1779 å ena sidan och å den andra den förkärlek för dans som uttrycks i recensionen av Drottningen av Golconda av den 3/12 1778 och i omnämmandet av Iphigenie i Tauriden den 2/7 1779 samt recensionen av Iphigenie uti Auliden av den 4/2 1779, vilken sysselsätter sig med denna opera mest ur balettsynpunkt — dessa tre senast omnämnda artiklar tillskriver fru Leux-Henschen Kellgren — endast är skenbar.

Den dans recensionen av den 16/1 1779 riktar sig mot, är den äldre mekaniska dans som består i att »figurantskor sätta ena foten upp, vända sig omkring på den andra, sträcka ut armarna och grina» eller är livlös och tvingar åskådarna att ideligt betrakta vissa kroppsställningar. »All Theatralisk dans bör vara en imitation af mänskliga gerningar och passioner, hvarvid stegen utgöra blotta mecanismen, men pantomimen sjelfva själen» säger Kellgren i recensionen av Drottningen av Golconda. Härvidlag följer han den nya uppfattning om balett som Noverre förkunnat i Lettres sur la Danse, vilken utkom 1760 och vilken Kellgren ägde, ovisst från vilken tidpunkt.³ Det är

² S. Ek, Skämtare och allvarsmän i Stockholms Postens första årgångar, Malmö 1952, s. 16.

³ H. Schück, Kellgrens bref till Rosenstein, Samlaren 8 (1887), bil. E, s. 41.

denna danskonst Kellgren karakteriserar i det senare citatet och gör propaganda för. Den negativa kritik av dansen vid Stockholmsoperan som kommer till synes i flera av gluckrecensionerna är till fullo förenlig med Kellgrens förkärlek för den nya dansuppfattningen i det att underkännande av den äldre danstypen vore första grunden att kalla in en balettmästare av nya skolan. Noverre nämns uttryckligen och berömande i recensionen av *Alceste* i december 1781 — av fru Leux-Henschen tillskriven Kraus-Stridsberg —, och detta omnämmande uppfattar författarinnan som »en mer eller mindre nödtvungen koncession av komponisten Kraus» (s. 74).

Att artikelserien *Historisk och Philosophisk Afhandling om Dansen* helt skulle gå i rokokotidens anda är icke heller alldeles riktigt. Om romarnas dans heter det: »Tvänne oförlikneliga män *Pylades* och *Battillus*, införde i Rom ett nytt slag af dans. De uttryckte genom blotta åtbörder det fullkomligaste som värtaligheten kan säga. De dansande acturerer som de tilskapade, kallades *Pantomimer*. De blefvo Roms vällust och själfva Statens vigtigaste ärenden styrdes af deras händer. Men som sederna i Rom voro alldeles förstörda, så bannlystes ock ur dansen all anständighet» (Sth P den 20/9 1779). Oavsett att beskrivningen av dessa mäns dans är schablonartad och föga upplysande, skulle den också kunna ha hämtat sin karakteristik från Noverres dans, men däremot icke från den uttryckslösa dansen av äldre fransk typ. Det är att märka att artikelserien med största sannolikhet är en översättning, dock icke från *Lettres sur la Danse*. Att Kellgren skulle vara författaren förefaller svårbevisat och dessutom föga sannolikt, då han eljest icke har gjort sig känd för att älska dissertationsartade utredningar.

Vidare motsäger ingenting ur attributionssynpunkt att samme recensent granskar musiken i en recension och baletten i en annan. Det synes ytterligare föga troligt att författaren till den andra artikeln om *Iphigenie* uti *Auliden* (Sth P den 4/2 1779), vilken fru Leux-Henschen i likhet med gängse uppfattning tillskriver Kellgren, skulle ha underlåtit att polemisera mot en recensent av samma opera, vilkens åsikter han — enligt fru Leux-Henschens resonemang — icke delar. Det förefaller sannolikare att Kellgren har valt att dela upp sin recension på två artiklar, den ena behandlande föreställningen i allmänhet, i den andra läggande tonvikt på baletten.

Den motsättning som fru Leux-Henschen har trott sig kunna spåra i recensionerna av baletterna faller bort genom att två olika typer av balett avses. Därmed faller också författarinnans argument för att Kellgren inte skulle kunna vara författare till recensionen av den 16/1 1779 av *Iphigenie* uti *Auliden*.

Iphigenie i Tauride, Stockholms Posten den 3/7 1779

I en artikel om parisföreställningen av *Iphigenie i Tauriden* (Sth P den 3/7 1779) säger sig författaren beundra Glucks passionsmålning i musiken och uppehåller sig vid ordens förhållande till musiken: i den scen där *Oreste* är förföljd av *furier* har kompositören ställt sig i bredd med de största poeter. Och längre ned i recensionen säger författaren att »där man räknar poesien för intet, blir musiken af samma värde. Hwärt ville Hr Glück tagit vägen med hela sin insigt, om han komponerat til piecer i hvilka kärleken förklarar sig som en *Petit-Maitre*, vreden som en roddarkäring, dygden som en skolmästare etc.»

Såsom skäl mot Kellgrens författarskap till denna artikel anför författarinnan att den här manifesterade uppfattningen att texten och musiken skulle vara likaberättigade står i motsättning till Kellgrens artikel i striden om prologen till *Zemir och Azor* (Sth P den 21/12 1778), i vilken strid fru Leux-Henschen till Kellgrens motståndare för övrigt utnämner Carl Stridsberg, »vilket här inte närmare kan förklaras» (s. 66). I Kellgrens artikel står det: » . . en Poet, som ej förstår at uppoffra sin Konst åt Compositeuren, är lika narraktig som den största virtuos, i fall han vid en sagta *accompagnement*, fast med den skickligaste stråka, tar ljudet af de andra violerne» (cit. s. 66).

Inte heller i detta fall tycks den motsättning fru Leux-Henschen räknar med vara relevant. I notisen över *Iphigenie i Tauriden* talas om texten såsom mer eller mindre avpassad till ämnet: i en opera av Gluck skall inte kärleken skildras som en *petit-maitre* talar, vreden inte gestaltas som en roddarkäring träter och dygden inte målas som en skolmästare predikar. I kritiken av prologen till *Zemir och Azor* riktar sig däremot Kellgren — även fru Leux-Henschen tillskriver Kellgren denna artikel — mot de poeter som i sin gren av konstskapandet söker taga loven av de andra, söker pråla på musikens bekostnad. I *Iphigenie i Tauride*-artikeln pläderar författaren för konstnärlig kvalitet i operatexterna, därmed anslutande sig till diskussioner som hade förts under årtionden beträffande dessas sanering och yttrar sig i den vid denna tid aktuella debatten om textens eller musikens primat i operan.⁴ Rameau förordade liksom Piccini musikens primat, Gluck ordets.

En hänvisning av en passus i artikeln om att *Iphigenie i Tauriden* skulle likna »Grekiska piecer i höghet och enfaldighet» (s. 66) till en autentisk artikel av Kraus såsom indicium på Kraus' författarskap, kan avvisas med hänsyn till att denna vaga *winckelmannska* formulering lika väl kan ha gjorts av Kellgren.

⁴ R. Guiet, *L'évolution d'un genre: Le livret d'opéra en France de Gluck à la Révolution (1774—1793)*, *Smith College studies in modern languages*, vol. 18: 1—4, Northampton 1937.

Ett viktigt krav som Kraus hade på musik var att den skulle skildra lidelserna. De tillspetsade yttranden härvidlag i Iphigenie i Tauride-notisen — att Gluck väljer »sådana piecer — . . . där passioner rasa fram i hela sin styrka» (cit. s. 66) — anför fru Leux-Henschen som bevis för att Kraus skulle vara författaren. Men då hon erkänner att Kellgren bevisligen fällt liknande yttranden (s. 67), ja, medger att »just detta citat blivit ansett som karakteristiskt för Kellgren» (ibid.), men att det hittills »varit okänt» (ibid.) att hans motståndare fällt sådana, avvisas denna stilattributering utan anförande av autentiska parallelluttryck av Stridsberg såsom meningslös.

Det är visserligen sant att det finns parallellställen hos Kraus till recensionens uppskattning av musikens emotionella inverkan på åhöraren. Att belägga motsvarande inställning hos Kellgren torde vara omöjligt för fru Leux-Henschen, då hon undandragit Kellgren författarskapet till de artiklar där detta skulle ha varit möjligt. Men för den som tvivlar på att Kraus-Stridsberg är författare till denna artikel, återstår möjligheten att Kellgren skulle ha kunnat yttra detta. Lamm anför ett parallellställe till denna artikel i Kellgrens brev till Zibet den 6/8 1782: »Glück förstod att sätta musique för själen och hjärtat, hans medbröder stanna vid örat.»⁵

Icke heller då det gäller artikeln om Iphigenie i Tauride av den 3/7 1779 ger fru Leux-Henschen några bindande bevis för att Kellgren *inte* skulle kunna vara författaren.

Marmontelöversättningen, Stockholms Posten den 24/12 1779

»Till Herrar Glückisters ompröfvande» i Stockholms Posten av den 24/12 1779 är en översättning från Marmontel i antigluckiansk anda. Fru Leux-Henschen attribuerar den till Kellgren (s. 68). Presentationen och avslutningen är i stort sett neutrala gentemot Gluck. Författarinnans bevis för att Kellgren skulle stå bakom dessa och bakom översättningens införande är icke bindande. Kellgrens vistades hos Meijerfeldts på Stora Sundby i varje fall under den tidigare delen av hösten 1779 efter åtalet mot Stockholms Posten med anledning av artikeln om de i kyrkan kortspelande soldaterna.⁶ Det går för närvarande inte att belägga datum för hans återkomst till Stockholm. Vi vet dessutom för litet om de interna förhållandena i Stockholms Posten i hithörande frågor för att någon visshet om att Kellgren stod bakom denna artikel skall kunna nås.

⁵ M. Lamm, Kellgrens journalistiska författarskap i Stockholms Posten, Samlaren 34 (1913), s. 113. Citatet efter J. H. Kellgren, Samlade skrifter. Svenska författare utg. av Svenska Vitterhetssamfundet IX. 6. Brev, utg. Otto Sylwan, Sthlm 1939, s. 112.

⁶ S. Ek, a. a., s. 75, 243 f.

Mademoiselle Stading Iphigenie, Dagligt Allehanda den 27/1 1781

En entusiastisk hyllningsdikt på tyska i Dagligt Allehanda av den 27/1 1781 till Mlle Stading som Iphigenie, signerad K—n, attribueras av fru Leux-Henschen till Kraus. Något hinder för denna attribution finns knappast, om inte just signaturen, vilken författarinnan förklarar med att Kraus skulle ha kallats Krause och att denna namnform på ett icke ovanligt sätt försetts med bestämd artikel, »Krausen» (s. 70, not 2). Även om Kraus skulle vara denna dikts författare, säger det naturligtvis ingenting om själva den gluckstrid som enligt författarinnans mening har utkämpats i Stockholms Posten.

Alceste, Stockholms Posten den 2/4 1781

Recensenten säger att denna opera framförts och mottagits mest utomordentligt av alla operor presenterade på Stockholmsoperan. Han har starka lovord också för artisterna, särskilt fru Müller och herrarna Stenborg och Karsten. Orkestern får ett mera reserverat beröm. Ett längre stycke diskuterar baletten. Den anges vara obetydlig, särskilt då den agerar utan att körerna sjungs. Vare sig någon dansör »hoppa», vänder sig, sträcker armarna, lyfter foten, minauderar eller gör alla dessa underverk tillika, börjar åskådaren att gäspa». Kritikern rekommenderar i stället Noverres baletter. Dräkter och dekorationer förklaras tillfredsställande och slutligen diskuteras några regifrågor samt anmärks på missbruk hos de agerande såsom att de göra miner åt publiken.

Beträffande balettkritiken hänvisas till vad som ovan sagts. Men frånsett det svåråtkomliga ovan omtalade påståendet att artikeln »absolut» (s. 73) pekar på en fackmusiker såsom författare, anför fru Leux-Henschen tvenne ställen som karakteristiska för vardera Kraus och Stridsberg.

Det ena är passagen »Musiken . . . är här så värdig och intagande, att jag hoppas man ursäktar mig om jag kallar honom *Gudomelig*, ty jag vet i sanning icke hvarmed den skulle kunna förliknas, om icke med sjelfva Himmelen» (cit. s. 73). »Bara en hundraprocentig Gluckanhängare, som samtidigt i Hainbund hade vant sig vid sådana metaforer som uttrycksmedel, kan efter min mening ha präglat den satsen» säger författarinnan härom (ibid.). Om man inte vill anse jämförelsen med himmelen för stilistiskt allmångods, går det att finna exempel på metaforiska uttryck för affekter i varje fall i Kellgrens produktion, såsom den att passionerna är som eldsvingar⁷ och den att språket i Oxensternas Ode öfver Gustaf Adolphs död är av en »hjärtsmältande ömhet».⁸

⁷ Margit Abenius, Stilstudier i Kellgrens prosa. Diss., Upps. 1931, s. 57.

⁸ Margit Abenius, a. a., s. 50.

Det andra exemplet är att anmärkningen mot fru Müllers textuttal, som meddelas i en not i recensionen, skulle peka på pedagogen Stridsberg som författare. Såsom stöd härför observerar fru Leux-Henschen att Kellgren inte nämner ett ord därom i sitt brev om Alceste till Clewberg av den 2/3 1781 (s. 74). Som ett ytterligare argument mot Kellgrens författarskap av alcesterecensionen säger författarinnan vidare att Kellgren i alcestebrevet prisar fru Müller utan att anmärka på hennes textuttal och utan »ett enda ord» (ibid.) förbigår Gluck och hans opera. I brevet till Clewberg står emellertid: »I går gret jag i två hela timmar på Operan, då Alceste för första gången spelades. Fru Müller debuterade. Man kan säga att man förut varken sett något spektakel eller någon Actrice i Sverige. Hela Parterren snyftade.»⁹

Bättre bevis än ordet att det inte förrän med Alceste i Sverige hade framförts något som var värt namnet spektakel, för att Kellgren uppskattade Glucks Alceste kan man inte begära. Därmed faller också det av fru Leux-Henschen föregivna skälet att Kellgren inte skulle ha kunnat skriva recensionen av Alceste. Lamm anser att detta brev till Clewberg, som kronologiskt står så nära alcesterecensionen, *bevisar* Kellgrens författarskap till artikeln om Alceste och därigenom också till de övriga gluckrecensionerna.¹⁰ Att Kellgren i ett brev till en god vän underlåter att tala om en av artisternas textuttal utesluter inte att han kan ha skrivit alcesteartikeln.

Om det Täckta, Stockholms Posten den 11/1 1783

I Stockholms Posten den 11/1 1783 förekommer en artikel Om det Täckta, som fru Leux-Henschen vill fränkänna Kellgren och tillskriva Stridsberg. Skälen bygger på att Stridsberg är författaren till de tidigare här behandlade artiklarna om Gluck och att Kellgren skulle ha funnit det omöjligt att vidgå att han ändrat åsikt beträffande Gluck. Dessa invändningar faller med den föregående argumentationen mot författarinnan.

Avslutning

Fru Leux-Henschens skäl att Kellgren inte skulle ha skrivit gluckartiklarna i Stockholms Posten under åren 1779—81 har sålunda på varje punkt tillbakavisats. Hur litet författarinnans argumentering är sammanhängande visar den omständigheten att hon inte har gått in på frågan hur den påstådda ideologiska motsättningen mellan Voltaire och Gluck löstes då Kellgren väl blivit gluckanhängare. Vad vet vi om

⁹ J. H. Kellgren, *Samlade skrifter, etc., Brev etc.*, s. 103.

¹⁰ M. Lamm, a. a., s. 110.

Kellgrens Voltaire-uppfattning sedan han även enligt fru Leux-Henschen anslutit sig till Gluck? Skulle Kellgren då ha börjat avsky Voltaire?

Vi vet att så icke är fallet.

Denna refutering innebär naturligtvis inte i och för sig ett bevis för att Kellgren skulle ha skrivit dessa recensioner. Vi vet med visshet att Kellgren tyckte om Gluck då han skrev till Clewberg om Alceste den 2/3 1781. Vi vet också att Kellgren medarbetade i Stockholms Posten och att vissa artiklar kan bindas vid honom. Men i princip och definitivt torde en attribuering av samtliga artiklar i Stockholms Posten till Kellgren eller andra författare vara omöjlig.

Jag ansluter mig till den traditionella åsikten att Kellgren har skrivit gluckartiklarna. Genom den ovan föreslagna interpretationen av Kellgrens bidrag beträffande prologen till Zemir och Azor undanröjs det plötsliga omslag som Sylwan trott sig kunna observera och finna egenomligt: »Slika tvära vändningar var annars icke hans sak.»¹¹

Kellgren var över genomsnittet musikbegåvad.¹² Han blev medlem av dåvarande musikakademien år 1787. Umgänget med Stockholms musikkretsar har naturligtvis ökat hans musikaliska bildning. Tyvärr har det icke varit möjligt att datera hans bekantskap med Kraus. Arbetet med Proserpin är terminus post för denna. Troligen kände de varandra redan före den 14 mars 1781, då repetitionerna var i gång, enligt ett av fru Leux-Henschen citerat brev från Kraus (s. 59). Vid denna tidpunkt vet vi på grund av Clewbergbrevet att Kellgren tyckte om Gluck. Redan den 14/9 1780 anger Kraus kompositionen såsom nästan färdig (ibid.). Möjligen hade alltså Kellgren och Kraus redan då stiftat bekantskap med varandra. I Utile Dulci var Kellgren säkert medlem år 1780. Om Kraus' inträde där har ingen tidpunkt kunnat fastställas.

Jag tillåter mig sammanfatta:

1) Fru Leux-Henschens bevis för Kraus-Stridsbergs författarskap till de behandlade gluckartiklarna är otillräckliga och avvisas; min uppfattning är att Kellgren har skrivit dessa artiklar.

2) Kellgrens i dessa artiklar vitsordade uppskattning av Gluck var en god anledning för honom att göra gluckentusiasterna Kraus' bekantskap. Omvänt kan Kellgrens bekantskap med Kraus ha varit en (tillräcklig eller bidragande) orsak till hans uppskattning av Gluck.

3) Kellgren kan alltså ha känt Kraus på ett tidigt stadium. Möjligen har bekantskapen dem emellan formerats mellan den första, något reservade artikeln om Iphigenie uti Auliden (januari 1779) och den avgjort entusiastiska om Iphigenie i Tauriden (juli 1779).

Carl-Olof Gierow

¹¹ O. Sylwan, *Johan Henrik Kellgren, omarb. uppl.*, Sthlm 1939, s. 172.

¹² O. Sylwan, a. a., s. 168.

SVAR TILL HERR GIEROW

OM MAN PÅ NÅGOT kulturellt område kommer med nya rön och oväntade upptäckter, så måste man alltid räkna med folk, som gör motstånd. De går hellre i de gamla hjulspåren än ens försöker följa en forskare på dennes nya vägar. De »håller på traditionen», även om traditionen, som i detta fall, är ganska kort — M. Lamm tillskrev som bekant Kellgren gluckartiklarna för ca 40 år sedan. Under denna tid har många andra av hans attributioner, även musikartiklar, redan visat sig vara oriktiga.

Med motståndare av detta slag hade jag från början räknat, men knappast med någon så föga saklig som fil. kand. Carl-Olof Gierow visat sig vara. Mina forskningsresultat rörande gluckpropagandan i Stockholms Posten — f. ö. en mycket liten del av mitt under mångåriga studier samlade material över den gustavianska kulturdebatten, som kommer att framläggas undan för undan — har av herr Gierow så totalt missförståtts eller feltolkats, att det synes nästan lönlöst att överhuvudtaget bemöta detta hans yttrande. Hans otillräckliga kännedom om materialet och oförmåga att sätta sig in i även enkla psykologiska tankegångar är uppenbara.

Därtill kommer att jag redan i nästa årgång av STM hoppas kunna publicera fortsättningen på min artikel, som behandlar övriga musikestetiska debatter i Stockholms Posten under samma tid som gluckpropagandan pågick. I denna uppsats finns ytterligare argument, som bekräftar riktigheten av mina attributioner, t. ex. utredningen av Kellgrens musikalitet, vilken enligt min mening bedömts alldeles för positivt av O. Sylwan, vars auktoritet herr Gierow åberopar. Även Kellgrens och Kraus' förhållande till Zibeth och Barnekow berörs i detta sammanhang. Men alldeles särskilt kommer analogierna mellan Kraus' ungdomsskrift »Etwas von und über Musik fürs Jahr 1777» med artiklarna i Stockholms Posten entydigt att visa, att Kraus var författaren till de sistnämnda. Att på detta ställe diskutera alla dessa problem är därför överflödigt. Jag inskränker mig till att tillbakavisa några oriktiga påståenden i herr Gierows uppsats.

1. Jag har aldrig sagt någonting så orimligt som att Voltaire och Gluck skulle ha varit »oförenliga motsatser». Vad jag sagt är att de två oppositionella partierna i St. P. bekämpade varandra ideologiskt, i det att Kellgren hyllade Voltaire och Kraus-Stridsberg hyllade Gluck under den första episoden av debatten. (Det fanns f. ö. talrika diskussioner kring temat »Vem är störst?», där även många andra berömda män utspelades mot varandra, Newton, Leibniz, Linné, Haller osv.) Frågan om det inbördes förhållandet mellan Gluck och Voltaire har aldrig berörts

av mig, emedan den är fullkomligt likgiltig för debatten. Ingenstädes har jag kallat Kellgren direkt för »Antigluckian», utan bara sagt, att han 1779 inte var Gluckian och därför inte heller kan ha skrivit gluckartiklarna. (Betr. artiklen »Till Herrar Glückisters omprövande», St. P. 1779, nr 293, som jag tillskriver Kellgren, nämnde jag uttryckligen, s. 69, att återgivandet av Marmontels Essai »innehåller, väl att märka, inte det minsta ord av eget ställningstagande i striden omkring Gluck».)

2. Jag är inte alldeles säker på, att herr Gierow verkligen har gjort sig besväret att läsa artikeln i Dagligt Allehanda (nr 146, den 2 juli 1779) med titeln »Om Charlataneri», sign. »Charlatan», som jag tillskriver Kellgren, en attribuering, vilken herr Gierow glädjande nog icke synes ha någonting att invända emot. (Den är således inte med i SFSV!) Men om det förhåller sig så, att herr Gierow har läst densamma och ändå påstår att artikeln »Om Glück och om Operan», som publicerades följande dag den 3 juli i Stockholms Posten nr 140, är av samme författare, så måste detta litterära omdöme för att använda herr Gierows eget uttryckssätt kallas för »absurt».

3. Vad stavningen av namnet Gluck beträffar, så nämnde jag den »i förbigående» (s. 61), för att fastslå, att i artikeln »Om Glück och om Operan» (vilken jag som nämnts tillskriver Kraus-Stridsberg) för första gången används stavningen »Glück» och att Kraus bevisligen använt sig av denna stavning, när han skrev svenska.

4. Att här närmare gå in på herr Gierows oklara framställning av de olika recensionerna av Glucks operor är omöjligt. Det skulle ta alldeles för stort utrymme. Jag accepterar icke hans uppfattning, att de alldeles uppenbara motsättningarna om dansen och baletten är »endast skenbara», lika litet att de olika meningarna om librettets betydelse för operan inte skulle spela en avgörande roll vid bedömandet av dessa polemiker.

5. Hyllningsdikten till Mlle Stading, tryckt i Dagligt Allehanda, var medtagen av mig »inom ramen för denna minnesuppsats över Jos. Mart. Kraus» (s. 70). Om herr Gierow försäkrar: »Det säger naturligtvis ingenting om själva den gluckstrid . . .», så vill jag gärna instämma. Jag har ej ens drömt om, att den skulle göra det.

6. »Till Herrar Glückisters omprövande», 24.12. 1779.

Herr Gierow menar, att denna artikel inte kan tillskrivas Kellgren, emedan han skulle ha varit bortrest under hösten: »Det går för närvarande inte att belägga datum för hans återkomst till Stockholm.» Men Kellgrens samma dag i Stockholms Posten publicerade elaka »Julklappsverser» har, som redan förut nämnts i min uppsats (s. 69) i SFSV, utan vidare tillerkänts honom, och med all rätt!

Det anförda må vara nog. Blott en liten anmärkning till herr Gierows stolta och kategoriska »avslutning». En vetenskapligt arbetande historiker, som beträffande författarskapet i den gustavianska kulturde-

batten formulerar sin ståndpunkt med orden: »I princip och definitivt torde en attribuering av samtliga artiklar i Stockholms Posten till Kellgren eller andra författare vara omöjlig» — en mening, som jag givetvis icke delar —, har inte rätt att omedelbart fortsätta med orden: »Jag ansluter mig till den traditionella åsikten att Kellgren har skrivit gluckartiklarna.» Dessa två satser står i ett sådant inbördes förhållande till varandra, att de icke blott logiskt, utan också moraliskt är fullkomligt oförenliga.

Irmgard Leux-Henschen